

Pohjoismainen kirkkoneuvosto

Demokraattisen hallinnon kehityskulkuja

JOHDANTO

Kirkkoneuvosto on viime vuosina ollut uudistusesitysten kohteena. Pohjoismaiden luterilaisten kirkkojen joukossa ainoastaan Suomessa neuvoston puheenjohtajana toimii kirkkoherra. Lopulta hyväksymättä jätetyssä kirkolliskokousaloitteessa ja lakiluonnoksessa neuvoston puheenjohtajan valinta olisi siirtynyt neuvostolle. Kirkkoherra olisi säilynyt vähintään neuvoston jäsenenä ja esittelijänä. Yhteisen kirkkoneuvoston puheenjohtajaksi olisi valittu luottamushenkilö.¹

Kirkkoneuvosto on 1600-luvulta periytyvä paikallishallinnon toimielin. Keskusteltaessa neuvoston rakenteesta ja puheenjohtajuudesta toisensa kohtaavat kysymykset erityisestä pappeludesta ja demokradiasta. Raamatulla perustellaan niin palveluvirkaa kuin yleistä pappelutta. Kirkkoherran asemaa seurakunnan hallinnossa perustellaan hengellisellä johtajuudella. Pohjoismainen käytäntö juontaa juurensa Manner-Euroopan luterilaisiin ja reformoituihin esikuviin ja poikkeaa katolisesta ja anglikaanisesta hallintomallista, joissa neuvoston keskeisin tehtävä on seurakunnan pastoraalisen päämäärän tukeminen. Pohjoismaiden kirkkojen yhteisestä taustasta huolimatta kehitys on niissä kulkenut osin eri suuntiin. Nykyisin kirkko-/seurakuntaneuvosto

esiintyy vaihtelevasti kaikissa kirkoissa seurakuntahallinnon toimieliinänä.

Luon seuraavassa katsauksen kirkkoneuvoston kehitykseen. Aloitan Suomen hiippakunnista ja kirkosta aina 1990-luvun alun oikeusuudistukseen saakka ja käyn läpi suomalaisen kirkkoneuvoston erityispiirteitä. Tämän jälkeen keskityn pohjoismaisten sisarkirkkojen kehitykseen, joka on ollut Tanskassa ja Norjassa osin yhteinen. Painopiste on kehityksen erityispiirteissä, oikeudellisissa vaikutteissa ja eroissa suhteessa Suomen tilanteeseen.

KEHITYS SUOMESSA

Suomalaisen seurakuntahallinnon juuret ovat myöhäiskeskiajan Ruotsissa. Kanoninen oikeus virallistettiin Skänningin kokouksessa (1248), mutta omaksuttiin epätäydellisesti. Rinnalla vaikutti tapaoikeus, jolle pohjautuivat myöhemmät maanlait. Upplannin lain mukainen kirkkokaari tuli voimaan koko valtakunnan alueella² mutta eri hiippakunnissa sovellettiin erilaisia ratkaisuja. Linköpingin hiippakunnassa kirkkoherra kutsui koolle pitäjänkoko-

1 Ks. Kirkkohallituksen esitys 11/2012; Hallintovaliokunnan mietintö 1/2013; Kirkon säädösehdotukset.

2 Kansanaho 1976, 10.

uksen vähintään kerran vuodessa. Kirkonkokous valitsi kirkonväertit seurakunnan isänniksi sekä kuudennusmiehet kirkkokurin valvontaa varten.³ Reformaation aika toi kirkon ja hiippakunnat osaksi yhteiskunnallista lainsäädäntöä ja kehitystä. Kirkon sisäistä toimintaa ja hallintoa varten säädettiin kirkkojärjestys (1571). Yhteisistä asioista päättäväksi foorumiksi muodostui paikallinen kirkonkokous.⁴ Kirkkoneuvoston alkuvaihe sijoittui puhdasoppiisuuden aikaan. Hallinnon eriytyminen heijasteli Ruotsin suurvalta-aseman kasvaneita vaatimuksia hallinnossa ja koulutuksessa. Ensimmäiset kirkkoherran ja kuudennusmiesten muodostamat neuvostot aloittivat toimintansa Vesteråsin hiippakunnassa. Niiden tehtävänä oli turvata seurakuntien oma ratkaisuoikeus sisäisissä asioissa, erityisesti kurinpidossa.⁵

Turussa piispa Rothovius seurasi Vesteråsin mallia pyrkimällä edistämään seurakuntahallinnon selkiintymistä ja itsenäistymistä. Päätös- ja tuomiovaltaa käyttäneestä kirkonkokouksesta tuli päättävä elin ja kirkkoneuvostosta toimeenpanoelin. Rothovius määräsi kaikki seurakunnat asettamaan kuudennusmiehiä huolehtimaan taloudesta ja siveellisen elämän valvonnasta. Kirkkokurin osalta neuvostoista tuli pitäjänioikeuksia.⁶ Suomessa ensimmäiset neuvostot muodostettiin professoreiden palkkapitäjiin. Piispa Gezelius vanhempi määritteli hiippakuntasäännössä (1673) kirkkoneuvoston tehtävät ja aseman. Neuvostoihin kuuluivat seurakunnan papisto, kirkonisännät ja kuudennusmiehet sekä lisäjäseninä *patronukset* seurakunnan vanhimpina. Neuvosto saattoi itse täydentää jäsenistöään kuudennusmiesten osalta.⁷

Kirkkolain (1686) mukaan tuomiovalta pysyi kirkkoneuvoston keskeisimpänä tehtävänä. Neuvosto toimi oikeusistuimena ja kurinpidollisena instituutiona, jolla oli oikeus tutkia ja tuomita kirkkorauhan rikkomiseen ja seksuaalirikoksiin syyllistyneet. Sapattirikoksesta tuomitut haastettiin joko käräjille tai kirkkoneuvostoon, jonne nimismiehen velvollisuus oli toimittaa niskoittelijat. Vetoomustuomioistuimena toimi tuomiokapituli.⁸ Neuvosto päätti myös taloudenpitoon kuuluvista asioista, joskin suurempia rahasummia koskevien rasitteiden kohdalla täytyi hankkia pitäjänkokouksen tai van-

hinten suostumus.⁹ Valtionhallinnon tehostuessa kirkkoneuvoston tuomiovalta ja asema heikkeni. Karoliininen kirkkolaki mainitsi enää lukkarin kurinpitotoimen yhteydessä seurakunnan neuvoston, joka säilyi osassa Turun hiippakuntaa isoonvihaan saakka. Menetettyään suuren osan tehtävistään neuvosto antoi jälleen tilaa pitäjänkokoukselle.¹⁰ Vapauden- ja kustavilaisena aikana vahvistui luonnonoikeudellinen ajatus yhteiskuntasopimuksesta: kirkko oli jäsentensä muodostamana yhteisö. Professori Calonius toi ajatuksia esille kirkko-oikeuden luennoillaan 1780-luvulla ja orastava pietismi tuki ”alhaalta nousevan” kirkon ajatusta.¹¹

1800-luvulla alkoi pitkä kirkkohallinnon uudistusprosessi arkkipiispa Tengströmin johdolla. Turun tuomiokapitulin ohjesäännössä (1826) jokaiseen seurakuntaan tuli pakolliseksi toimielimeksi kirkkoneuvosto, jonka erityistehtävä oli kirkkokurin ja yleisen siveellisuuden ylläpitäminen seurakunnassa. Uusi tehtävä olivat köyhäinhuutoasetuksen (1817) velvoitteet: seurakuntapiirien kaitsijat ilmoittivat kerjäläisistä neuvostolle. Puheenjohtajana toimi kirkkoherra sekä jäseninä kirkonisäntä ja kuudennusmiehet.¹² Pitkän ja monivaiheisen uudistusprosessin aikana kirkkolainsäädännön luonnoksissa vuorottelivat erityistä virkaa ja yleistä pappetta sekä demokraattista hallintomallia korostavat näkemykset, tärkeimpinä esikuvina Saksan, Tanskan, Ruotsin ja Skotlannin reformit. Nordströmin lakiehdotus (1845) nojasi saksalaisen oikeusfilosofi Stahlin näkemykseen ihmisten yläpuolella jumalallisin valtuuksin toimivasta kirkkolaitoksesta. Ehdotuksessa lievennettiin kirkkokurin valvontaa neuvostoissa.¹³ Piispa Schaumanin episkopaalisia ja synodaalisia piirteitä yhdistelevä uudistusohjelma kulki eri suuntaan: kirkkoyhteisössä Jumalan valtakunta on läsnä maan päällä. Se on laitos, jossa Jumalan valtakunta muodostuu. Oppi ja elämä kuuluvat yhteen: jokaisella on vastuu seurakunnan elämästä ja toiminnasta.¹⁴

Vuoden 1869 kirkkolaisissa kirkkoneuvoston rooli selkeni. Kunnallis- ja seurakuntahallinnon erkaantuessa neuvostosta tuli puhtaasti seurakunnan toimielin. Siihen kuului vakinainen papisto sekä vähintään kuusi muuta miestä. Se huolehti kristillisen elämän ja kirkkokurin edistämisestä, seurakunnan

omaisuudesta, palveluskunnan, kirkonvartijoiden ja kirkonpalvelijoiden virkaan kiinnittämisestä, kirkkokokousten valmistelusta, esitysten tekemisestä sekä kirkkokokouksen valmistelusta ja päätösten toimeenpanosta. Nimismiehen virka-apu säilyi.¹⁵

Kirkkokokoukset alkoivat jäädä taka-alalle ja neuvoston tehtäviä rajoitettiin omaisuuden- ja varallisuudenhoidon sekä hallinnon osalta valvontatehtäviin (1908) sekä myöhemmin (1939) seurakunnan hengellisen elämän johtamiseen sekä siveydenhoidon ja kirkkokurin ylläpitämiseen, kun seurakunnassa oli oma kirkkohallintokunta. Ensimmäiset kirkkovaltuustot perustettiin vuonna 1893, ja vuodesta 1933 alkaen ne sekä kirkkohallintokunnat tulivat pakollisiksi yli 5000 jäsenen seurakunnissa (kaikissa vuodesta 1954).¹⁶

Kirkkoneuvostojen tehtävät laajenivat jälleen vuonna 1944, kun niille uskottiin vastuu diakoniasta. Tehtäviä lisäsivät myös lähettysharrastuksen edistäminen, kirkon toimielinten maallikkoedustajien vaalit, virantäytöt sekä ohje- ja johtosääntöjen laatiminen ja hyväksyminen. Neuvoston päätehtäviksi muotoutuivat hengellisen työn yleinen johto, perinteinen kristillisen siveydenhoidon ja kirkkokurin voimassapitäminen, hallinnolliset tehtävät ja esitysten tekeminen, lausuntojen antaminen sekä valmistelu- ja täytäntöönpanotehtävät.¹⁷ Näin Schaumanin ajatukset neuvostosta toimintaa ohjaavana ja kokoavana toimielimenä olivat vakiintuneet. Tehtävät heijastelivat myös seurakuntaelämän kasvavaa eriytymistä ja hallintokulttuurin kehitystä.

Yhteiskunnan murroksessa kirkolliskokous teki vuonna 1973 päätöksen seurakuntahallinnon uudistamisesta. Kirkkoneuvostot ja kirkkohallintokunnat yhdistettiin vuonna 1977. Jälkimmäisen tilalle tuli taloudellinen jaosto puheenjohtajanaan luottamushenkilö. Kirkko- ja seurakuntaneuvostojen sekä yhteisten kirkkoneuvostojen puheenjohtajina toimivat kirkkoherrat. Vikströmin uudistuskomitea perusteli kirkkoherran puheenjohtajuutta lakisäateisellä seurakunnallisen työn johtamisella ja vastuulla.¹⁸ Kirkkovaltuusto valitsi kirkkoneuvoston kahdeksi vuodeksi. Neuvoston 5–15 jäsenestä enintään puolet sai olla valtuuston jäseniä. Neuvosto vastasi hengellisen työn johdosta, yleishallinnosta sekä talouden ja omaisuuden hoidosta. Nämä

palasivat sen toimenkuvaan, sen sijaan kirkkokuri ja siveellisen elämän valvonta poistui. Seurakunnan muu papisto menetti jäsenyyden neuvostossa, mutta työntekijöitä voitiin valita neuvostoon vaaleilla, ei kuitenkaan varapuheenjohtajaksi.¹⁹

Nykyisessä kirkkolaisessa (1993) kirkko-/seurakuntaneuvoston tehtäväksi määritellään seurakunnan toiminnan yleinen johtaminen ja suunnittelu, hengellisen elämän edistäminen ja seurakunnan tehtävän toteuttaminen, kirkkovaltuuston päätösten valmistelusta ja toimeenpanosta huolehtiminen sekä seurakunnan edun valvominen, edustaminen, sopimusten ja muiden oikeustoimien tekeminen seurakunnan puolesta. Oikeudellisen toimivallan korostaminen näkyy kirkkoherran puheenjohtajaseman perustelussa korostaen hänen hengellistä ja laillisuusvalvontatehtäväänsä. Vaalikelpoisuusvaatimuksen takia varapuheenjohtaja ei voi olla viranhaltija.²⁰

Lainsäädännöstä ja kokouskäytännöstä johtuvia neuvoston puheenjohtajan velvollisuuksia ja oikeuksia ovat muun muassa kokouksen laillisuuden ja päätösvaltaisuuden toteaminen, asian esittely ja käsittelyn johtaminen, kokousasioiden järjestely, puheenvuorojen jakaminen sekä ehdotusten ja päätösten toteaminen. Puheenjohtajana kirkkoherra valvoo neuvoston päätösten noudattamista ja laillisuutta seurakunnan hallinnossa ja taloudenpidossa.

3 Gustafsson 1957, 105–106.

4 Kansanaho 1976, 16; Laasonen 1991, 64.

5 Laasonen 1991, 152–153.

6 Salomies 1949, 303–304; Laasonen 1991, 64–65.

7 Salomies 1949, 385; Kansanaho 1976, 74; Laasonen 1991, 153.

8 Kansanaho 1976, 74; Laasonen 1991, 153.

9 Salomies 1949, 394–395; Laasonen 1991, 153.

10 Laasonen 1991, 154, 231.

11 Kansanaho 1976, 29–30.

12 Kansanaho 1976, 76; Murtorinne 1992, 75–76.

13 Kansanaho 1976, 30, 33–40; Vuorela 1980, 338.

14 Kansanaho 1976, 44–46; Vuorela 1980, 336.

15 Kansanaho 1976, 87–90; Murtorinne 1992, 275–277.

16 Kansanaho 1976, 98–103.

17 Kansanaho 1976, 103–104.

18 Kansanaho 1976, 114–121; Murtorinne 1995, 359–360.

19 Kansanaho 1976, 116, 121.

20 Kirkkolaki (KL) 1993; 10:1; Huhta, Poutiainen, Totro & Turunen 2003, 87, 124–125; Halttunen, Pihlaja & Voipio 2008, 99–100.

Oikeus rajautuu puuttumiseen työn ulkonaudessa suorittamisessa ilmeneviin epäkohtiin.²¹

Vuodesta 1977 alkaen varapuheenjohtaja on ollut vaaleilla valittu luottamushenkilö. Viime vuosina on vahvistunut vapaaehtoisuuteen ja tarkoituksenmukaisuusharkintaan pohjautuva kahden puheenjohtajan malli. Varapuheenjohtaja toimii neuvoston puheenjohtajana kirkkoherran ollessa estynyt tai esteellinen sekä neuvoston ja kirkkoherran yhteisellä päätöksellä varapuheenjohtajan annettua tähän suostumuksensa. Päätös voidaan tehdä määrääjäksi, enintään luottamushenkilökauden loppuun asti. Neuvosto voi delegoida johto- tai ohjesäännöllä puheenjohtajalle tai varapuheenjohtajalle valtaa ratkaista pienimuotoisempia asioita.²²

POHJOISMAISET SISARKIRKOT

Ruotsi

Ruotsin kirkkolakikomitea sai uudistusehdotuksen valmiiksi vuonna 1828. Valistusaatteen hengessä haluttiin lieventää kirkkokuria ja edistää maallikoiden asemaa kirkon päätöksenteossa. Nämä näkökulmat vahvistuivat kirkkolakiehdotuksissa (1837, 1847), joissa kirkkokuria haluttiin kehittää sielunhoidolliseen suuntaan. Ehdotuksilla oli suuri merkitys myöhemmälle kirkkolainuudistustyölle Suomessa.²³ Ruotsin kunnallis- ja seurakuntahallinto eriytettiin kunnallislaila vuonna 1862. Kirkon hallintoreformissa (1865) muodostettiin kirkkoherran johtamat kirkko- ja kouluneuvostot, jotka olivat pienissä seurakunnissa yhdistetty. Seurakunnan toimivalta koululaitoksessa jatkui vuoteen 1958 saakka.²⁴ Osauudistuksessa neuvoston taloudellista valtaa lisättiin. Kirkkoväärti valittiin jäseneksi eliniäksi (1881) sekä myöhemmin (1895) vaaleilla. Tämä erityisasema päättyi vuonna 1919.²⁵

Ruotsalaisessa kirkkopoliitikassa korostettiin kirkkoherran ja luottamushenkilöiden toimimista yhteisen päämäärän hyväksi. Kirkkoneuvosto oli seurakunnan hengellistä yhtenäisyyttä vaaliva hallinto- ja valmisteluelin. Moraalin sekä eriuskolaisten valvonta pysyi neuvoston erityistehtävänä. Ruotsin seurakuntahallinto uudistui merkittävästi vuonna 1930. Kirkkokokousten päätösvalta siirtyi suurissa seurakunnissa kirkkovaltuustoille. Kirk-

kovaltuustojen ja kirkkokokousten puheenjohtajat valittiin luottamushenkilöiden keskuudesta kirkkoherrojen säilyttäessä läsnäolo- ja puheoikeuden. Kirkkoherrat säilyttivät puheenjohtajan asemansa kirkkoneuvostoissa. Manttaalipohjaisesta äänioikeudesta luovuttiin lopullisesti, ja naisten äänioikeus toteutettiin laajemmassa muodossa kuin kunnallislainsäädännössä.²⁶

1950-luvun alussa lainsäädäntö koettiin vanhentuneeksi. Lainsäädäntöuudistuksessa (1961) lisättiin neuvoston toimintapainotteisuutta ja kirkkokuri poistettiin tehtävistä. Samalla kyseenalaistettiin kirkkoherran puheenjohtajuus. Seurakuntahallintokomitea katsoi, että yhteiskunnalliset, hallinnolliset ja taloudelliset tehtävät puolsivat puheenjohtajan valitsemista vaaleilla. Uudistus toteutui tämän mukaisesti. Kirkkoherra säilyi viran puolesta neuvoston jäsenenä ja voitiin valita vaaleilla myös puheenjohtajaksi.²⁷ Vuosituhannen vaihteen lainsäädäntöreformissa ja kirkkojärjestyksessä (1999) toimielinten omaa päätösvaltaa lisättiin. Kirkkoneuvosto toimii seurakunnan ylimpänä hallinto- ja toimielimenä ja huolehtii seurakuntaelämästä. Se on kirkkoherran kanssa vastuussa seurakunnan perustehtävien toteuttamisesta. Neuvoston jäsenet voidaan valita suoralla tai epäsuoralla vaalitavalla. Suorassa vaalitavassa jäsenet valitaan seurakuntavaalissa kirkkoherraa lukuun ottamatta. Epäsuorassa vaalissa neuvoston valitsee kirkkovaltuusto.²⁸

Kirkkoherralla ja neuvostolla on yhteinen johtovastuu seurakunnan perustehtävistä. Kirkkoherra johtaa neuvoston kanssa seurakunnan / seurakuntayhtymän toimintaa ja kasvatusta ja muilta osin itsenäisesti sekä toimii henkilöstöesimiehenä. Häntä ei voida valita neuvoston puheenjohtajaksi, mutta hän on virkansa puolesta yhteisen kirkkoneuvoston / kirkkoneuvoston ja johtokuntien jäsen.²⁹

Kirkkojärjestys korostaa demokraattisen organisaation ja kirkon viran yhteistoimintaa. Kirkon säädökset rakentuvat tasapuolisesti yhteiskunnallisten perusarvojen ja kirkon oman normiperustan varaan. Viran puolesta neuvoston jäsenenä toimiva kirkkoherra edustaa kirkon virkaa yhteiskunnalliseen demokratiaan pohjautuvassa hallintorakenteessa. Perustana neuvoston toiminnalle on kirkon usko, tunnustus ja oppi.³⁰

Tanska

Asserin nimitys Lundin arkkipiispaksi (1104) johti kanonisen lain voimaantumoon tapaoikeuden rinnalle.³¹ Reformaation alettua evankeliset saarnaajat julkitoivat Kööpenhaminan herrainpäivillä (1530) artiklansa, joissa korostettiin oppia yleisestä pappeudesta. Odensen kokouksessa (1537) teologit laativat *Ordinantian*, jolla pappien valinta siirtyi seurakunnalle. Kaupungeissa valinnan tekivät pormestari ja raati, maaseudulla rovasti ja ”seurakunnan arvostetut miehet”.³² Kaupungeissa kirkollinen ja maallinen hallinto kytkeytyivät toisiinsa, kun taas maaseudulla vallitsi seurakunnallinen harvainvalta. Tämä säilyi puhdasoppisuuden aikana säädetyissä kuningas Kristian IV:n laeissa (1615, 1643) ja kuninkaallisissa asetuksissa, jotka sisälsivät kirkkoa koskevat säädökset. Tanskan vahva patronaatti- ja läänitysjärjestelmä rajoitti suoraa kansanvaltaa³³

Pietismi ja valistusaate saapuivat Tanskaan 1700-luvun alkupuoliskolla. Niiden vaikutuksesta seurakuntien tehtävä laajeni koulutukseen.³⁴ Grundtvig loi sata vuotta myöhemmin perustan tanskalaiselle kansankirkkoajattelulle, jossa maallikot osallistuivat aktiivisesti päätöksentekoon. Seurakuntalaisilla tuli olla oikeus valita ja erottaa pappinsa.³⁵ 1820-luvulta alkaen Tanskassa käytiin keskustelua kirkkolainsäädännön uudistamisesta. Uusi perustuslaki (1849) kevensi moraalien valvontaa ja toi rajatun uskonnonvapauden. Vuodesta 1868 seurakunnat olivat itsenäisiä taloudellisia yksiköitä.³⁶ Seurakuntaneuvostojen kehitystie oli kivikkoinen. 1900-luvun vaihteessa Tanskan hallitus uudisti yhteiskunnallisen paineen keskellä kirkkolainsäädäntöä ja seurakuntiin perustettiin seurakuntaneuvostot. Lakiluonnoksessa ne päättivät pappien valinnasta ja taloudenhoidosta sekä antoivat lausuntoja jumalanpalvelus- ja uskonnonopetuskirjoista. Valtion ja hallitsijan rooli seurakuntaelämässä kapeni. Herätyskristityt vastustivat lakia katsoen sen tuhoavan vapauden ja merkitsevän seurakuntien maallistumista. Myönnytyksenä kriitikille lopullinen laki teki neuvostoista väliaikaisia eikä antanut niille suoraa mahdollisuutta vaikuttaa papin valintaan. Kuitenkin jo vuonna 1912 neuvostot vakinaistettiin. Kompromissina lakiin lisättiin

pykälä, jonka nojalla kristillisyytensä julkisesti kieltävä tai moraalittomasti elävä voitiin erottaa seurakuntaneuvostosta.³⁷ Seuraavan uudistuksen (1922) myötä neuvostot tulivat pakollisiksi kaikissa seurakunnissa. Niihin kuuluivat vakinaiset papit sekä vähintään kuusi vaaleilla valittua jäsentä. Neuvostojen päätehtäväksi tuli seurakunnan hallinnollinen ja taloudellinen johtaminen.³⁸

Seuraava kirkkohallinnon modernisoimisyritys käynnistyi vasta kirkkoministeri Kochin rakennekomitean (1964) myötä. Sen raportin (1971) mukaan kirkolle kuuluu demokraattinen itsemääräämisoikeus. Seurakunnilla on joka neljäs vuosi valittu seurakuntaneuvosto, jonka tehtävinä ovat pappien ja piispan valinta sekä lakisäateiset hallinnolliset ja taloudelliset tehtävät. Prosessi kärsi jälleen kirkon eturyhmien ja herätysliikkeiden välisestä ristiriidoista.³⁹ Kirkollisministeriö ja kirkollisasioiden ministeri hoitavat huomattavan osan kirkon keskushallinnolle kuuluvista asioista. Kansankäräjät säätää laintasoisesti merkittävimmät kirkkoa koskevat säädökset eikä yhtenäistä kirkkolakia tai -järjestystä ole. Laissa seurakuntaneuvostoista (2010) kirkko on lähestynyt sisällöllisesti Ruotsin ja Suomen vastaavia säädöksiä, joskin seurakunta-

-
- 21 Kirkkojärjestys (KJ) 1991, 6:34, 4–5; Halttunen, Pihlaja & Voipio 2008, 99–100, 351.
 - 22 KL 1993, 10:3,2 KJ 1991, 9:1,3; Halttunen, Pihlaja & Voipio 2008, 100.
 - 23 Kansanaho 1976, 32–33.
 - 24 Bexell 2003, 19; Brohed 2005, 196.
 - 25 Bexell 2003, 19, 76.
 - 26 Bexell 2003, 19, 76.
 - 27 Brohed 2005, 14, 217–218.
 - 28 Kyrkoordningen 1999, 3:1, 4:1, 4:5; 4:10–11; Hansson 2001, 127; Ekström 2004, 49, 62.
 - 29 Kyrkoordningen 1999, 4–5; Hansson 2001, 127; Ekström 2004, 49, 62–63.
 - 30 Ks. Kyrkoordningen 1999, 15.
 - 31 Koch 1942, 31; Lausten 2002, 20, 25–30.
 - 32 Koch 1942, 78, 83; Lausten 2002, 91–92.
 - 33 Jutikkala 1983, 10–13, 26–30; Lausten 2002, 127–128.
 - 34 Koch 1942, 104; Ording, Østvedt & Hølaas 1949, 156; Lausten 2002, 161–176.
 - 35 Rasmussen 2002, 13; Lausten 2002, 213–215.
 - 36 Lausten 2002, 229, 232; Rasmussen 2002, 102, 112–116.
 - 37 Koch 1942, 182; Lausten 2002, 278–279.
 - 38 Lausten 2002, 280.
 - 39 Lausten 2002, 283.

hallinto on edelleen pelkistetympi. Seurakuntaneuvosto johtaa kirkon käyttöä ja hallintoa sekä valvoo evankeliumin julistusta eli painopiste on siirtynyt hallinnon ja hengellisen elämän osa-alueille. Neuvostoon kuuluu vähintään viisi vaaleilla valittua jäsentä. Seurakunnan papistolla on läsnäolo-oikeus, mutta ainoastaan kirkkoherra on jäsen ja äänioikeutettu lukuun ottamatta puheenjohtajiston valintaa, joka tapahtuu salaisessa lippuäänestyksessä luottamushenkilöiden keskuudessa. Käyttöön on otettu myös yhteinen seurakuntaneuvosto. Sen viranhaltijaedustajina ovat yhteistalouteen kuuluvien seurakuntien kirkkoherrat.⁴⁰ Laki seurakuntaneuvostoista määrittelee asiat, joissa seurakuntapappi ei voi osallistua neuvoston päätöksentekoon. Näitä ovat kirkkoherran ja hiippakunnan sekä neuvoston ja kirkkoherran yhteistoiminnan piiriin kuuluvat asiat. Kirkkoherra vastaa itsenäisesti pastoraalisista velvoitteista, julistuksesta, sielunhoidosta ja kasvatuksesta.⁴¹

Norja

Norjasta muodostettiin jo Nidarosin valtakunnankokouksessa (1152) oma kirkkoprovinsi. Huolimatta pitkästä yhteisestä historiasta Tanskan ja myöhemmin Ruotsin yhteydessä se säilyi autonomisena valtiona.⁴² Reformaatioaikana Tanskan kirkon lainsäädäntö- ja hallintomalli tuotiin Norjaan. Perintönä tuli valtion ja kirkon läheinen suhde sekä oman, yhtenäisen kirkollisen lainsäädännön ja keskushallinnon puuttuminen. Kristian IV:n aikana säädettiin Norjaa varten oma kirkkolaki (1611) – muunnelma Tanskan säädöksistä. Merkittävämäksi muodostui Kristian V:n Norjan laki (1687). Se säilyi perustuslain ohella keskeisenä valtion ja kirkon suhteita säätelevänä säädöksenä vuoteen 2012 saakka. Ruotsin alaisuuteen siirtymisen muroskauteen säädetty perustuslaki (1814) teki hallitsijan, valtion ja kirkon liitosta läheisen.⁴³

Norja säilytti unionissa Ruotsin kanssa oman lainsäädännön ja tanskalaisperäiset kirkkosäädökset. 1800-luvulla alkaneeseen kirkkohallinnon uudistamiskeskusteluun vaikutti merkittävä maallikkoliike. Seurakunnankokoukset perustettiin vuonna 1873 mutta seurakuntaneuvostot vasta vuonna 1920. Neuvostosta tuli kirkon ensimmäinen

suorilla vaaleilla valittu toimielin, jonka yhteydessä korostettiin maallikoiden mahdollisuutta vaikuttaa ja löytää paikkansa papiston rinnalla seurakunnan hallinnossa. Seurakuntaneuvostoa ja seurakunnankokousta koskevat säädökset uudistettiin kirkon hallintolaissa (1953).⁴⁴ Kirkon suhde valtioon oli tiivis. Kirkko ei ollut itsenäinen oikeussubjekti, vaan osa valtion hallintoa. Seurakunnilla ei ollut omaa omaisuutta ja papit olivat valtion virkamiehiä. Vuonna 2012 kirkko ”itsenäistyi” valtion yhteydestä, joskin yhteiskunnan tuki on säilynyt. Kirkosta on säädetty useita erityislakeja, muun muassa eri viranhaltijoita ja rippikoulua koskien.⁴⁵

Toimikunnat pohtivat kirkon uudistamista 1960-luvulta lähtien. Seurakuntaneuvostoille haluttiin antaa selkeä mandaatti paikallistason hallinnossa, joka uudistettiin kokonaiskirkkoa (1996) aikaisemmin. Seurakunnankokous säilytti joitakin jumalanpalveluselämään, kirkollisiin kirjoihin, rakennuksiin ja seurakunnan rajojen määrittämiseen liittyviä tehtäviä.⁴⁶ Seurakuntaneuvoston rinnalle tuli yhteinen kirkkoneuvosto. Seurakuntaneuvosto käsittää 4–10 nelivuotiskaudeksi valittua jäsentä sekä viran puolesta kirkkoherran. Neuvoston tehtävä on valvoa ja edistää kristillistä elämää seurakunnassa, sairaiden ja kuolevien palvelemista, kasteopetusta, aineellisen ja hengellisen avun tarjoamista sekä vastata kasvatukseen, kirkkomusiikin ja diakonian toteutumisesta ja kehittymisestä, talousarvion valmistelusta ja yleisestä toiminnasta.⁴⁷ Yhteiseen kirkkoneuvostoon kuuluvat viran puolesta rovasti tai muu piispan nimittämä pappi sekä kunnan edustaja. Toimielin huolehtii saman kunnan alueella seurakuntien yhteisistä tehtävistä.⁴⁸ Kirkkoherra on papiston esimies ja vastaa sanan ja sakramenttien hoidosta, jumalanpalveluksista ja kirkollisista toimituksista, julistuksesta ja sielunhoidosta sekä toteuttaa toiminnan päämääriä neuvoston kanssa.⁴⁹ Hallintomalli muistuttaa paljon Ruotsin kirkon mallia, joskin siinä luottamushenkilöiden ja kirkkoherran tehtävät on määritelty ja eriytetty yksityiskohtaisemmin.

YHTEENVETO

Pohjoismaiden luterilaisten kirkkojen kirkkoneuvostoilla on yhteinen historiallinen perusta.

Myöhäiskeskiajalla alkoi Ruotsin kirkkohallintoon muodostua demokraattisen hallinnon ituja pitäjänkokousten ja kuudennusmiesten myötä. Kuitenkin vasta reformaatioaika toi maallikot pysyvästi mukaan seurakunnan hallintoon. Kirkkoneuvostot muodostuivat 1600-luvulla kirkkoherran avuksi kirkkokuriin liittyvissä kysymyksissä, mutta jouduivat kilpailemaan 1800-luvulle asti asemastaan pitäjänkokouksen kanssa. Luonnonoikeus, pietismi ja valistus korostivat yksilön ja osallistumisen merkitystä. Suomessa vuoden 1869 kirkkolaki määritteli tarkasti kirkkoneuvoston tehtävät ja aseman. Tärkein esikuva oli Ruotsin samansuuntainen, rinnakkainen kehitys. Suomessa seurattiin pienellä viiveellä Ruotsin uudistusprosesseja myös 1900-luvulla, jolloin seurakuntahallinto eriytyi ensin kirkkovaltuustojen perustamisen ja myöhemmin yhtymärakenteen myötä. Neuvoston rooli kirkkokurin ja siveellisen elämän valvojana menetti asteittain merkitystään 1800-luvun loppupuolelta alkaen.

Suomalaisia erityispiirteitä ovat olleet taloushallinnon väliaikainen eriytyminen erilliseksi kirkkohallintokunnaksi sekä kirkkoherran asema neuvostossa. 1900-luvun alussa kirkkoherran asema oli Ruotsin kirkossa keskeisempi, mutta vuodesta 1961 lähtien puheenjohtaja on vaaleilla valittu. Molemmissa kirkoissa on käyty keskustelua erityisen viran ja demokratian suhteesta sekä korostettu yhteistoimintaa. Kirkkoneuvostoilla on pitkälti samansuuntaisia tehtäviä. Niissä korostuvat valmistelu- ja toimeenpanofunktio, hallinnon ja hengellisen elämän johtaminen yhdessä kirkkoherran kanssa sekä rooli taloudellisissa tehtävissä. Kuitenkin siinä missä Ruotsin kirkon nykyiset säädökset korostavat kirkon ja sen hallinnon demokraattista luonnetta, on painopiste Suomessa ollut kirkkoherran viran erityisluonteesta ja teologisissa perusteissa.

Tanskan ja Norjan kirkot ovat seuranneet matalamman profiilin mallia. Kummassakaan kirkossa ei ollut erillistä seurakuntaneuvostoa ennen 1900-lukua. Tanskassa vahva patronaatti- ja läänitysjärjestelmä sekä kytkeytyminen maallisen hallinnon rakenteisiin hidastivat kehitystä. Merkittävä tekijä on ollut valtion, hallitsijan ja kirkon kiinteä suhde. Norjan kirkolla ei ole ollut itsenäistä julkisoikeudellista asemaa ennen vuoden 2012 uudistusta. Tans-

kassa eri eturyhmät haastoivat alkuvaiheessa seurakuntaneuvostojen aseman seurakuntahallinnon perusrakenteena. Perusteellinen keskustelu rakennuudistuksesta pääsi käyntiin vasta 1960-luvulta alkaen. Erilaisista lähtökohdista johtuen seurakuntahallinto ei ole yhtä eriytynyttä kuin Suomessa ja Ruotsissa. Viime vuosikymmenien uudistuksissa (Norja 1996, Tanska 2010) on ollut esikuvana Ruotsin kirkon hallinto sisällöllisten tehtävien sekä seurakuntayhtymämallin osalta. Toisaalta neuvostojen kokoonpanossa on jonkin verran eroja. Norjan seurakuntaneuvostoilla on säilynyt muita kirkkoja vahvemmin kristillistä elämäntapaa korostava painotus. Koska neuvostojen muodostaminen on tapahtunut myöhäisempänä ajankohtana, keskustelua kirkkoherran asemasta ei ole käyty samassa mittakaavassa kuin Suomessa ja Ruotsissa.

Yhteinen erityispiirre kirkkojen seurakuntahallinnossa on demokraattinen hallintomalli, jossa luottamushenkilöiden osuus on korostunut. Taus-talla on historiallinen kehitys, jossa jo keskiajalla kirkon kanoniseen oikeuteen yhdistyi tapaoikeuden piirteitä. Kirkon hallinto on säilyttänyt kaikissa pohjoismaissa läheiset yhtymäkohdat yhteiskunnan vastaavaan kehitykseen. Pohjoismaista Ruotsi on ollut keskeisessä osassa kirkko-/seurakuntaneuvostojen kehityksen kannalta.

40 Lov om menighedsråd 2010, 1:1, 1–3, 1:2,1–2, 2:8,1–3, 4:22,5.

41 Lov om menighedsråd 2010, 4:27, 1–4, 4:37–38.

42 Ording, Østvedt & Hølaas 1949, 35, 45.

43 Grunnlov 1814, 2 § 2, 4 §, 12 § 2, 27 § 2 (kumottu artikla 4 lukuun ottamatta 15.6.2012); Ording, Østvedt & Hølaas 1949, 57, 66; Kirkerådet 2002, 84.

44 Juntunen 1991, 23, 29–31; Kirkerådet 2002, 12, 41.

45 Juntunen 1991, 12, 25, 33; Kirkerådet 2002, 20.

46 Lov om Den Norske kirke 1996, 11 §.

47 Lov om Den Norske kirke 1996, 2 §, 5 §.

48 Lov om Den Norske kirke 1996, 2 §, 9 §.

49 Kirkerådet 2011, 19, 25.

KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

BEXELL, OLOPH

2003 *Sveriges kyrkohistoria. Del 7: Folkväckelsens tid och kyrkoförnyelsens tid.* Stockholm: Verbum.

BROHED, INGMAR

2005 *Sveriges kyrkohistoria. Del 8: Religionsfrihetens och ekumenikens tid.* Stockholm: Verbum.

EKSTRÖM, SÖREN

2004 *Svenska kyrkan: Historia, identitet, verksamhet och organisation.* Stockholm: Verbum.

GUSTAFSSON, BERNDT

1957 *Svenska kyrkohistoria.* Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.

HALTTUNEN, MATTI & PIHLAJA, PIRJO &

VOIPIO, RISTO

2008 *Kirkkolainsäädäntö 2008.* Jyväskylä: Gummerus.

HANSSON, PER

2001 *Svenska kyrkans organisationskultur.* Göteborg: Verbum.

HUHTA, ERKKI & POUTIAINEN, MATTI & TOTRO,

TIMO & TURUNEN, RAIMO

2003 *Seurakuntatyön johtamisen käsikirja.* Helsinki: Kirjapaja.

JUNTUNEN, HANNU

1991 *Valtion vai kirkon tunnustus?* Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

JUTIKKALA, EINO

1983 *Talonpoika, aatelismies ja kruunu: Maapolitiikkaa ja maanomistusoloja Pohjoismaissa 1550–1750.* Juva: WSOY.

KANSANAHO, ERKKI

1976 *Suomen kirkon hallinto.* Helsinki: Gaudeamus.

KIRKERÅDET

2002 *Samme kirke – ny ordning: Om ny ordning av den norske kirke, med særlig vekt på forholdet mellom kirke og stat.* Aurskog: PDC Tangen.

2011 *Handbok for menighets råd og kirkelig felles råd. 2011–2015.* Oslo: Kirkerådet og KA kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon.

KOCH, HAL

1942 *Danmarks kyrka genom tiderna.* Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.

LAASONEN, PENTTI

1991 *Suomen kirkon historia. Osa 2: Vuodet 1593–1808.* Porvoo: WSOY.

LAUSTEN, MARTIN SCHWARZ

2002 *A Church History of Denmark.* Aldershot: Ashgate.

MURTORINNE, EINO

1992 *Suomen kirkon historia. Osa 3: Autonomian kausi 1809–1899.* Porvoo: WSOY.

ORDING, JØRGEN FREDRIK & ØSTVEDT, EINAR &

HØLAAS, ODD

1949 *Norges historia.* Malmö: Ab Allhems Förlag.

RASMUSSEN, JENS

2002 *En brytningstid: Kirkelige holdninger i guldalderperioden 1800–1850.* Odense: Odense universitetsforlag.

SALOMIES, ILMARI

1949 *Suomen kirkon historia 2: Uskonpuhdistuksen ja kirkollisen puhdasoppisuuden aika.* Helsinki: Otava.

VUORELA, TAPANI

1980 *Opetusministeriön historia. osa 2: Taantumuksesta uudistuksiin 1825–1868.* Helsinki: Opetusministeriö.